

TUOMARIN PROSESSINJOHTO RIITA-ASIASSA

**Eryteisesti materiaalista
prosessinjohtoa silmällä pitäen**

Jyrki Virolainen – Mika Launiala

Copyright © 2024 Alma Talent Oy ja tekijät
Yhteistyössä Juristiliiton Kustannus

Kansi: Aste Helsinki Oy, Outi Pallari
Taitto: Aste Helsinki Oy, Helene Lindfors

ISBN 978-952-14-4719-8
ISBN 978-952-14-4721-1 (verkkokirja)

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2024

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Esipuhe

Jyrki Virolainen: Vuonna 1988 julkaistiin Lakimiesliiton Kustannuksen kustantama kirjani Materiaalinen prosessinjohto. Se käsittelee sekä siviili- että rikosprosessia koskevan tuomarin aineellisen prosessinjohtoon. Kirja oli respiittikirja Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan lainkäytön professorin virkaan, johon minut nimitettiin vuonna 1990. Sitä ennen hoidin syyslukukaudesta 1986 lähtien virkaa ensin vuoden virkavapaana tuomarin virastani ja vuosina 1987–1990 tuomarin virkani ohella. Professorina Lapissa olin helmikuun 2011 loppuun asti. Kirja on aikoja sitten loppuunmyyty.

Vuosien saatossa pohdin usein, että kirjasta tulisi laatia ajan tasalla oleva uusi painos, sillä prosessinjohtoa ja yleensä riita- ja rikosasioiden käsittelyä koskevat säännökset ovat muuttuneet lähes täysin siitä, miten ne olivat laissa ennen vuonna 1993 voimaan tullutta alioikeus uudistusta. Asia ei kuitenkaan edistynyt, kunnes pari vuotta sitten otin yhteyttä apulaisprofessori *Mika Launialaan*, joka on entisiä Lapin yliopiston juridiikan opiskelijoita. Hän kertoi suunnittelevansa artikkeleita materiaalisesta prosessinjohtosta, jolloin mieleeni juolahti ajatus yhteisestä kirjasta, joka olisi uusi painos vuoden 1988 kirjasta. Kustannussopimus allekirjoitettiin Alma Talentin sisältöpäällikkö *Arja Lapeteläisen* kanssa – hänkin on Lapista valmistunut juristi – vuonna 2021 ja ryhdyimme kirjoitustyöhön. Pian kuitenkin ilmeni, että kirjasta tulisi aivan liian laaja, jos siihen sisällytettäisiin sekä siviili- että rikosprosessia koskeva prosessinjohto. Päätimme sen vuoksi keskittyä yksinomaan riita-asiaa koskevaan aineelliseen prosessinjohtoon, johon sisältyy myös muodollista prosessinjohtoa koskeva luku. Nyt kirja on valmis. Ehkäpä Mika laatii myöhemmin yksin rikosprosessia käsittelevän kirjan materiaalisesta prosessinjohtosta.

Kiitän Mikaa mielenkiintoisesta ja hyvin sujuneesta yhteistyöstä ja siitä, että hän on pitänyt yhteyttä kustantajaan ja huolehtinut monista teknisistä kysymyksistä. Tapasin Mikan ensimmäisen kerran syyskuun alussa 1986, jolloin olin matkalla yöjunalla Tampereelta Rovaniemelle, jossa olin kuun alusta aloittanut ma. lainkäytön professorin viranhoidon; aikaisemmin olin pistäytynyt Rovaniemellä vain automatkoilla Lapin hiihtokeskuksiin. Junan ravintolavaunussa ryhdyin juttelemaan nuoren miehen kanssa, jolloin ilmeni, että myös hän oli menossa Lapin yliopistoon, ei kuitenkaan opettamaan vaan aloittamaan oikeustieteen opintonsa. Hän oli Mika Launiala, jonka kanssa – mukana oli myös muita opiskelijoita – tuli usein istuttua iltaa Rovaniemellä tavatessamme.

Mika Launiala: Teos on suunnattu etupäässä tuomareille, asianajajille ja luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille. Sitä voidaan hyödyntää myös oikeustieteellisessä yliopisto-opetuksessa – Itä-Suomen yliopistossa teos on tenttikirjana opintojaksolla Tuomarin taidot: Prosessinjohto ja tuomion laatiminen riita-asioissa.

Jyrkiä kiitän yhteistyöstä, jonka aikana opin entistä paremmin tuntemaan prosessioikeudellista tutkimustraditiota. Tällä on vaikutusta myös tuleviin julkaisuihini, joista seuraavaksi on vuorossa tuomarin prosessinjohtoa rikosasiassa käsittelevä teos.

Kiitämme molemmat kustantajaamme *Alma Talent Oy:tä* ja sisältöpäällikkö *Arja Lappeteläistä* kustannussopimuksesta ja kaikesta saamastamme tuesta. Meillä on ollut ilo saada kustannustoimittajaksi HTM *Harri Korkeamäki*, jonka asiantuntevalla ja ystävällisellä otteella toimitustyö on sujunut erinomaisesti. Lausumme kiitokset myös tutkimusavustaja *Jenna Jokelalle* kirjoitustyön aikana saamastamme avusta. Ilmeni, että Jenna asuu Kauhajoen Nummijärven rannalla olevassa talossa paikallisen osuuspankin omistaman huvilan naapurissa. Tuolla huvilalla järjestettiin 1970–1980-lukujen taitteessa Kauhajoen tuomiokunnan kanslian kesäjuhlat, joihin osallistui myös tuomiokunnan ukkotuomarina tuolloin ollut Jyrki Virolainen.

Runeberginpäivänä 5.2.2024 Riihimäellä ja Naantalissa

Jyrki Virolainen

Mika Launiala

Sisällys

ESIPUHE	V
LYHENTEET	XV
I PROSESSINJOHTO OIKEUDENKÄYNNIN OSANA	1
1 Tavoitteet ja keinot oikeudenkäynnissä	1
2 Siviiliprosessin lajit	7
3 Siviiliprosessin rooliperiaatteet ja tuomarin prosessinjohto	10
4 Tuomioistuimen selvittämisvastuu	14
5 Prosessinjohton lajit	17
6 Piirteitä materiaalisesta prosessinjohtosta	19
7 Materiaalinen prosessinjohto käytännössä	21
8 Tutkimuksen tarpeellisuudesta ja toteutustavasta	26
9 Prosessinjohto modernin siviiliprosessin kentässä	35
II MUODOLLINEN PROSESSINJOHTO	43
1 Mitä muodollinen prosessinjohto on?	43
2 Asianhallinta	44
3 Menettelyn joutuisuuden turvaaminen	47
4 Muodollinen prosessinjohto valmistelussa	52
5 Muodollinen prosessinjohto pääkäsittelyssä	61

6	Kuulemisperiaatteen turvaaminen	71
7	Käsittelyn suullisuus	75
8	Ratkaisun antamisen joutuisuus	82
9	Järjestyksenpito oikeudenkäynnissä	97
10	Ajatuksia oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi ja keventämiseksi	100
III	HISTORIAALLINEN JA OIKEUSVERTAILEVA KATSAUS	103
1	Materiaalisen prosessinjohton kehityspiirteitä	103
1.1	Johdanto	103
1.2	Siviiliprosessin kehityspiirteitä	104
1.3	Preussin AGO	105
1.4	Saksan ja Itävallan siviiliprosessilait 1800-luvun lopulla	107
1.5	Siviiliprosessin kehitys Ruotsissa	109
1.6	Prosessinjohtosta Suomessa ennen alioikeusuudistusta	112
1.7	Yhteenvetoa	115
2	Oikeusvertailua: Ruotsi, Tanska, Norja ja Saksa	117
2.1	Johdanto	117
2.2	Ruotsi	119
2.3	Tanska	125
2.4	Norja	128
2.5	Saksa	134
3	Samankaltaisuudet, poikkeavuudet ja innovaatiot	138
IV	MATERIAALISEN PROSESSINJOHDON OIKEUSPOLIITTISISTA PERUSTEISTA	141
1	Aktiivinen prosessinjohto – näkökohtia pro et contra	141
2	Materiaalinen prosessinjohto ja ratkaisun oikeellisuus	144
3	Prosessinjohto ja kuulemisperiaatteen toteutuminen	148
4	Materiaalinen prosessinjohto ja oikeudenkäynnin tehokkuus	154

5	Materiaalinen prosessinjohto ja tuomioistuimen puolueettomuus	159
5.1	Prosessinjohdosta ja puolueettomuudesta oikeuskirjallisuudessa	159
5.2	Puolueettomuuden vaarantumismahdollisuuksista	166
5.3	Ongelman ratkaisuvaihtoehdoista	171
5.4	Tuomioistuimen harkintavalta prosessinjohdossa	173
5.5	Kokoavia näkökohtia prosessinjohtotavan merkityksestä	177
6	Eräitä muita näkökohtia	181
V	MATERIAALISEN PROSESSINJOHDON FUNKTIOT	185
1	Prosessinjohdon viisi funktiota	185
2	Selventävä prosessinjohto	188
3	Muuntava (korjaava) prosessinjohto	194
4	Rikastava prosessinjohto	197
5	Rajoittava prosessinjohto	204
6	Prosessinjohdon informatiivinen funktio	208
VI	PROSESSINJOHDON KEINOT	217
1	Lähtökohtia	217
2	Prosessinjohdosta valmistelussa ja pääkäsittelyssä	219
3	Asianosaisten valmistautuminen oikeudenkäyntiin	221
4	Valmistelun vaiheet käräjäoikeudessa	224
5	Haastehakemuksen täydennyttäminen	226
5.1	Haastehakemuksen sisältö	226
5.2	Haastehakemuksen täydentämisen edellytykset	231
5.3	Vaatimusten ja perusteiden puutteellisuus tai sekavuus	236
5.4	Kriittisiä näkökohtia	239
5.5	Täydentämismenettely	244

5.6	Kanteen tutkimatta jättäminen ja asian ratkaiseminen haastetta antamatta	246
6	Vastaajan vastaus	251
6.1	Vastauksen sisältö	251
6.2	Vastauksen täydennyttäminen	255
7	Kirjallinen lisälausuma	256
8	Asian ratkaiseminen valmistelussa	261
9	Valmisteluistunto	265
10	Valmistelussa laadittava yhteenveto	272
11	Preklusiouhan asettaminen	278
12	Kysely- ja informointitoiminta	283
12.1	Kyselytoiminta oikeudenkäyntimenettelyn osana ..	283
12.2	Kyselytoiminnan sisältö	284
12.3	Kyselyoikeus vai -velvollisuus	286
12.4	Kysely- ja informointivelvollisuuden toteutustavasta	290
13	Todisteiden hankkimisoikeus	291
14	Todisteiden epääminen	293
15	Todistajan, asianosaisten ja asiantuntijan kuulustelemisoikeus ..	294
16	Sovinnon edistäminen	295
17	Tuomioistuinsovittelu	308
VII	ROOLIPERIAATTEET JA MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO	313
1	Dispositiivinen riita-asia	313
2	Dispositiivisia juttuja koskevat rooliperiaatteet	316
2.1	Rooliperiaatteista yleensä	316
2.2	Käsittelymenetelmä	318
2.3	Määräämisperiaate eli dispositiivinen periaate	319
2.3.1	Määräämisperiaatteen osa-alueet	319
2.3.2	Oikeudenkäynnin vireillepano ja päättäminen	321

2.3.3	Vaativistaakka.....	324
2.3.4	Väittämistaakka – määritelmä ja soveltamisala.....	332
2.3.5	Määräämisperiaate todistelussa.....	364
2.3.6	Oikeuskysymykset.....	365
3	Rooliperiaatteet ja materiaallinen prosessinjohto dispositiivisissa asioissa	368
VIII	MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO DISPOSITIIVISESSA RIITA-ASIASSA	375
1	Prosessinjohton lähtökohdista dispositiivisessa riita-asiassa ..	375
2	Prosessinjohto ja vaatimus	377
2.1	Vaatimuksen ilmaisusta ja tulkinnasta	377
2.1.1	Vaatimuksen selvittämisestä prosessinjohton avulla	379
2.1.2	Kannelajin selvittäminen prosessinjohton avulla	381
2.1.3	Kannevaatimuksen yksilöintiä koskeva prosessinjohto	382
2.2	Uusi vaatimus.....	383
2.2.1	Lähtökohtia	383
2.2.2	Kumulatiivinen uusi vaatimus	386
2.2.3	Vaihtoehtoinen uusi vaatimus.....	393
3	Materiaallinen prosessinjohto oikeustositseikkojen selvittämisessä	402
3.1	Oikeustositseikka, johon on vedottu.....	402
3.1.1	Oikeustositseikan sisällön selvittäminen	402
3.1.2	Oikeustositseikkaan vetoaminen.....	406
3.1.3	Prosessinjohto ja epätäydellinen oikeustositseikka.....	411
3.2	Prosessinjohto ja uusi oikeustositseikka.....	415
3.2.1	Oikeudenkäyntiaineistoon sisältyvä seikka .	415
a)	Yleisiä näkökohtia	415
b)	Asianosainen mainitsee oikeustositseikasta	417

c)	Muulla tavoin oikeudenkäyntiaineistoon sisällytetty (mutta ei vedottu) oikeustositseikka	427
3.2.2	Oikeudenkäyntiaineistoon sisällyttämättä jäänyt oikeustositseikka.....	435
3.3	Prosessinjohto ja sovitteluperusteeseen vetoaminen	439
3.3.1	Vahingonkorvauksen sovittelu.....	439
3.3.2	Prosessinjohto ja oikeustoimen ehdon sovittelu	444
4	Prosessinjohto todistelussa	457
4.1	Yleistä	457
4.2	Asianosaisten määrättävissä oleva todistuskeinot ..	458
4.3	Tuomioistuimen määrättävissä olevat todistelukeinot	468
4.4	Todistusteeman selvittäminen.....	471
4.5	Todistustaakasta informointi	476
5	Prosessinjohto ja oikeudelliset kysymykset	480
6	Prosessinjohto ja prosessinedellytykset	499
IX	MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO INDISPOSITIIVISISSA RIITA-ASIOISSA.....	505
1	Indispositiiviset riita-asiat	505
2	Prosessinjohto indispositiivisessa riita-asiassa	512
2.1	Yleisiä näkökohtia	512
2.2	Vaatimuksia koskeva prosessinjohto	516
2.3	Tositseikkoja koskeva prosessinjohto	517
2.4	Prosessinjohto todistelussa	521
X	ASIANOSAISPROSESSI JA ASIANAJAJAPROSESSI	525
1	Materiaalinen prosessinjohto asianosaisprosessissa	525
2	Prosessinjohto asianajajaprosessissa	531
XI	YHTEENVETO.....	543

KESKEISET LÄHTEET553

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO579

ASIAHAKEMISTO583